

Dorte Caswell og Ida Schultz

Folket på gaden

- struktureret hverdagsliv i det offentlige rum

Posefolket er et folk, hvis liv på flere punkter adskiller sig fra andre af gadens folk. På den ene side bruges billeder af posefolket i konkret og overført betydning ofte som illustration på hjemløshed, og på den anden side rummer hjemløshedsforskningen kun sporadisk viden om denne særlige gruppe. Denne artikel belyser posefolkets hverdagsliv på baggrund af et "refleksivt feltstudie", hvor der teoretisk trækkes på Bourdieus refleksive sociologi og Chicagoskolens symbolske interaktionisme. Herved relativiseres den analytiske normalitetsdikotomi i forskningen omkring marginaliserede og socialt udstødte, og det tydeliggøres, hvor ressourcestærk og struktureret en marginaliseret og socialt udstødt gruppe som posefolket også er.

Aktuelt synes der at være en voksende interesse for koblingen af symbolsk interaktionisme og reflektiv sociologi, hvilket blandt andet kan ses i det teoretiske oplæg til Forskerskolen for Integration, Produktion og Velfærd (www.grad-inprowe.dk). Som denne artikel forsøger at vise, er koblingen frugtbar og ikke mindst konstruktiv i mødet med et empirisk felt. På baggrund af et feltstudie af hjemløse posefolk i København – udarbejdet som speciale (Andersen & Schultz 1999), og siden omskrevet til en bog (Caswell & Schultz 2001) – analyseres posefolkets hverdagsliv i det offentlige rum ud fra et bud på en reflektiv-interaktionistisk optik: En teoretisk kobling mellem Pierre Bourdieu, Erving Goffman og Howard S. Becker.

Posefolket og hjemløshedsforskningen

Bag posedamen eller posemanden, som vi møder dem i bybilledet, gemmer der sig en virkelighed, nogle typiske karaktertræk og livsforhold. Umiddelbart kan det virke sociologisk meningsgivende at hæfte mærkater som hjemløs eller social udstødt på posefolket, hvilket for så vidt også er rigtigt. Men som denne artikel viser, er posefolkets hverdagsliv kendetegnet ved en struktur, orden og minimalistisk overlevelsesstrategi, der i høj grad er forskelligt fra hverdagslivet for andre hjemløse og såkaldt udstødte grupper.

En pragmatisk-fænomenologisk definition af posefolket er:

Posefolket er ældre, sindslidende mennesker, der lever på gaden, isoleret fra menneskelig kontakt, uden tilknytning til det sociale system eller behandlingssystemet og uden noget synderligt misbrug.

I forhold til et empirisk forskningsfelt er den negative afgrænsning af definitionen mindst lige så interessant: Posefolket er *ikke* misbrugere som mange andre af gadens folk; de benytter sig *ikke* af institutioner såsom herberger og forsorgshjem, som andre hjemløse gør det i kortere eller længere perioder; de har *ikke* synlige sociale netværk og taler faktisk sjældent med andre mennesker; de modtager som udgangspunkt *ikke* nogen form for offentlig forsorgelse som fx pension, og de har *ikke* kontakt til det somatiske eller til det psykiatriske behandlingssystem. Endelig har posefolket *ikke* kontakt til hinanden, og det er derfor en sproglig forsimpning overhovedet at tale om et folk eller om en gruppe.

Hvad angår antallet af posefolk, lyder et kvalificeret bud på omkring 150 mennesker i hele Danmark (Pilely og Brandt 1998, Hansen 1987), men der findes ikke nogen entydig dokumentation for tallet. Hvor mange posedamer, der er i forhold til posemænd, er også uklart, men meget tyder på, at der er langt flere mænd end kvinder (Pilely og Brandt 1998, Kristensen 1994b). Der findes heller ingen entydig dokumentation af livet før livet som posemand, eller hvilke faktorer der var medvirkende til, at en mand blev til en posemand, men meget tyder på, at sindslidelsen (diagnosticeret eller ej) er den udslagsgivende faktor (Nordentoft 1994, Nordentoft og Brandt 1992, Pilely og Brandt 1998).

I den danske forskning omkring hjemløse og socialt udstødte findes der meget lidt information om posefolket på trods af det faktum, at de er usædvanligt synlige i bybilledet og hyppigt nævnes i medierne som illustration på alt fra velfærdsstatens krise til ensomheden i det moderne samfund (Schultz & Andersen 1998, Schultz 1998). Den sparsomme videnskabelige dokumentation hænger højest sandsynligt sammen med det for-

hold, at posefolket er svært tilgængeligt som forskningsobjekt. For det første er der stort set ingen statistiske eller registerbaserede oplysninger at hente (faktisk står posefolket tit som forsvundne i det centrale personregister). For det andet medfører posefolkets udtalte sindslidelse, deres sociale isolation og skiftende opholdssteder, at traditionelle kvalitative tilgange (som eksempelvis interview) kommer til kort, både praktisk og etisk.

Ud fra en praktisk betragtning er det således ikke overraskende, at den danske forskning i hjemløshed kun sporadisk nævner posefolket, og i stedet fokuserer på hjemløse, der på en eller anden måde har eller har haft systemkontakt, enten til herberg, forsorgshjem eller andet. Men som vi håber at kunne påpege ved en kort gennemgang af det empiriske grundlag for forskningen på området¹, betyder det også, at den teoretiske kategori hjemløs, bliver operationaliseret til kategorien „folk, der benytter institutioner for hjemløse“: Langt størstedelen af den empiriske viden, der eksisterer om hjemløse, stammer fra studier af hjemløse med kontakt til herberg eller forsorgshjem, de såkaldte § 105-, § 94-, eller § 68-institutioner. Dette gælder samfundsvidenskabelige studier (Hansen 1987, Amtsrådsforeningen 1990, Fridberg 1992, Just Jeppesen 1992, Järvinen 1993, Eskelinen et al. 1994, Jensen 1995, Koch-Nielsen et al. 1995, Børner 1997, Børner 1999) såvel som medicinske/socialpsykiatriske studier (Brandt 1992, Nordentoft 1994). I enkelte tilfælde møder forskningen de hjemløse på andre institutioner som væresteder eller gratisbespisninger (Hansen et al. 1987, Bømler 1994), men her er der snarere tale om bredere studier af social udstødelse, og ikke kun om undersøgelser af hjemløshed (og hjemløse).²

I *Videnskabsteori og metodelære* (Andersen 1994) skelnes der mellem to former

	<p><i>Ida Schultz f.1971</i> Cand.mag. fra Socialvidenskab, Institut VIII på RUC. Tidligere tilknyttet programmet „Kon, magt og demokrati“ på Sociologisk Institut, Københavns Universitet.</p>
	<p><i>Dorte Caswell f. 1972</i> Cand.mag. fra Socialvidenskab, Institut VIII på RUC. Kandidatstipendiat ved AKF og RUC. E-mail: doc@akf.dk</p>

for definitioner, nemlig nominelle og operationelle definitioner. Nominelle definitioner udstikker det teoretiske begreb, eksempelvis hjemløshed, hvorimod operationelle definitioner afgrænser empirien og dermed angiver den operation man foretager, når man skal måle det nominelle begreb, eksempelvis brugere af §105-institutioner³. De to definitioner vil i sagens natur aldrig være ens, eller fuldstændig overlappende, da det ikke vil være praktisk muligt at omfatte alle hjemløse i en undersøgelse om hjemløshed. Ikke desto mindre er det hensigtsmæssigt, at den operationelle definition dækker så stor en del af den nominelle definition som muligt.

Når det er interessant at skelne mellem de to typer definitioner, er det fordi vi mener, det illustrerer et af problemerne i den danske hjemløshedsforskning: På trods af ofte brede nominelle definitioner, der viser en erkendelse af, at hjemløshed er en kompleks størrelse med mange facetter, begrænses forskningen til en operationel definition af hjemløshed, der oftest kun omfatter brugerne af §105-in-

stitutionerne. Potentielt kan denne ensidige objektkonstruktion potentielt betyde en mangelfuld og entydig teoretisering af hjemløse såvel som hjemløshed. Faren, som vi ser det, er, at den teoretiske forståelse af hjemløshed, såvel som de politiske tiltag over for hjemløse, udelukkende baserer sig på viden om de hjemløse, der benytter sig af institutioner. Tilbage står en uvished om de hjemløse, der ikke benytter sig af institutioner, og her tænkes ikke kun på posefolket, der alt andet lige er et marginalt fænomen, men også på andre grupper af såkaldt skjulte hjemløse som eksempelvis de kvinder, der opholder sig midlertidigt hos venner og bekendte (Järvinen 1993). En af farerne ved den ensidige objektkonstruktion er, at det teoretiske fokus rettes mod anormalitet og dermed mod en diskursiv fastholdelse af hjemløse og hjemløsheden i en stigmatiserende anormalitetsoptik.⁴

Som et frugtbart bidrag til en teoretisk moddiskurs kan der hentes meget inspiration fra den symbolske interaktionisme, specifikt Erving Goffman og Howard S. Becker:

Med Goffmans syn på social interaktion i det offentlige rum bliver grænsen mellem normal og ikke-normal relativet, idet alle mennesker så at sige privatiserer det offentlige rum i den tid, de benytter det – posefolk såvel som alle os andre. Med teoretisk inspiration fra Goffman kan man også italesætte den sociale kontrol, der finder sted langt fra velfærdsstatslige institutioner og systemer, nemlig den subtile informationskontrol, der til stadighed virker i det offentlige rum. Med Beckers syn på afvigelsens sociale karakter, bliver stemplingen og stigmatiseringen af posefolket tydelig. Også Beckers begreb "moraliske entreprenører" finder vi aktuelt, ikke mindst hvis man udvider begrebet med en diskursiv vinkel, så det omfatter mennesker, der i

socialarbejdets eller forskningens navn fastholder socialt udstødte grupper i en diskursiv anormalitet.

Det reflektive feltstudie

Fra sensommeren 1997 til sommeren 1998 var vi som specialestuderende tilknyttet Projekt Udenfor. Deres arbejdsområde var opsøgende, socialt arbejde blandt de hjemløse, der var "udenfor", og eksempelvis sjældent benyttede sig af væresteder og herberg. Her fulgte vi socialarbejder Torben Pilelys arbejde og metode, Gadepraktikken - først fra skrivebordet og siden på stationer, veje og parker rundt i hele København⁵. Samtidig arbejdede vi på den teoretiske analyseramme, der kunne gøre os i stand til beskrive posefolkets hverdagsliv.

Vores oprindelige ambition med studiet var at interviewe udvalgte posefolk om deres livshistorie, om grundene til at de var, hvor de var, og vejen dertil. Efter nogle måneders tilknytning til Projekt Udenfor, og de første møder med udvalgte posefolk, måtte vi dog opgive denne metode (og dermed også den analytiske vinkel) efter praktiske såvel som etiske overvejelser – ikke mindst på grund af posefolkernes sindstilstand, selvopfattelse og verdensbillede. Et eksempel er posemanden, der – i hans verden – var gift med afdøde Dronning Margrethe og derfor ventede på, at retssagen blev færdig, så han kunne flytte ind i Christian den 9.'s Palæ på Amalienborg. Med andre ord gav det simpelthen ikke praktisk mening (for ham, og derfor heller ikke for en socialvidenskabelig analyse) at tale om hjemløshed, livshistorie eller hverdag. Vi fandt det endvidere etisk uforvarsomt, hvis vi stillede spørgsmål ved hans verdensbillede, uden at have den fornødne viden om sindslidelser. Samtidig betød sindslidelse karakter, at båndoptagere i nogle tilfælde kunne virke skræmmende. Ud over de etiske

overvejelser var der også praktiske udfordringer omkring at finde posefolket (altså lære deres ruter og tilholdssteder at kende), hensynet til at de ikke altid havde lyst til at tale med os mv., der gjorde, at vi ikke kunne bygge vores studie på interview og struktureret deltagerobservation som først antaget. Efter et par måneders indledende studier ændrede vi derfor strategi (og dermed også analytisk vinkel) og konstruerede en metode, der ikke tager udgangspunkt i "metodebøgerne", men i den virkelighed som posefolket lever i: det offentlige rum.

Den videnskabelige platform for undersøgelsesmetoden tager udgangspunkt i Bourdieus refleksive sociologi (Bourdieu 1990, Bourdieu & Wacquant 1992, Bourdieu 1995b,). På et videnskabsteoretisk niveau arbejder den refleksive sociologi med objektkonstruktionen, der kan sammenfattes som den diskursivering, der nødvendigvis finder sted i den videnskabelige proces, såvel som den objektivisering af objektiveringen og medfølgende omsætning af praktisk til teoretisk viden, som den videnskabelige proces er udtryk for (Järvinen 1998). På dette niveau søgte vi at skabe en metodisk konstruktion, hvor vi for det første arbejdede bevidst med vores egne forforståelser i en erkendelse af den diskursivering, vi i sagens natur foretager, og for det andet at den metodiske konstruktion måtte indarbejde den praktiske viden og den praktik, der lå i forhold til genstandsfeltet. Udfordringen var en metode, der ikke kun teoretisk anerkender, men eksplicit indarbejder det forhold, at vi selv var en del af det felt, vi studerede.

Praktisk betød det, at feltarbejdet med posefolket blev udført i tæt dialog med Projekt Udenfor, mest formaliseret i ugentlige møder med Torben Pilely. Her diskuterede vi vores kontakt til posefolket med henblik på at justere feltarbejdet (fx at opsøge posefolket tidligt om morgene-

nen i stedet for senere på dagen), få faktisk feedback på kontakten til posefolket (fx hvorvidt det, vi havde observeret, var almindeligt) såvel som emotionel feedback/supervision (primært hjælp til at tackle de følelser, som den tætte kontakt til posefolket førte med sig). Med hensyn til analysen strukturerede vi vores arbejde meget stringent og udnyttede det forhold, at vi var to om opgaven: Vi skrev hver især egne noter fra feltarbejdet (både når vi mødte posefolket alene, og når vi observerede sammen) og læste og kommenterede hinandens observationer; Vi læste det samme litteratur, men skrev forskellige arbejdsrapporter, som vi læste, diskuterede og kommenterede før arbejdsrapporter blev til egentlige kapitler. Endelig var vi utroligt privilegerede at have en specialevejleder (John Andersen, Institut VII, RUC), der engagerede sig over al forventning og insisterede på at læse stort set alle arbejdsrapporter, analyseskitser og observationer fra feltarbejdet.

Den praktiske platform det refleksive feltstudie er det opsøgende (og ikke blot udgående) sociale arbejde, Gadepraktikken, der blev udført af Torben Pilely fra Projekt Udenfor. Vi fulgte det sociale arbejde og søgte at lære så mange teknikker og værktøjer som muligt. Gadepraktikken bygger på fem faser og syv T'er. De fem faser er kontaktfasen, afklaringsfasen, integrationsfasen, støttefasen og afslutningsfasen. De syv T'er står for tid, tålmodighed, tillid, troværdighed, timing, turde og en TP (for Torben Pilely – der skulle være et I for indlevelse eller et E for engagement). Ud over de fem faser og syv T'er rummer Gadepraktikken en lang række værktøjer, der bruges på gaden; cykelture ved solopgang, daglige gåture i den indre by, sagsorienterede møder, samt at oprette og vedligeholde netværk. Desuden betyder mødet med gaden mennesker, at socialarbejderen må have en fornemmelse for rummet, være

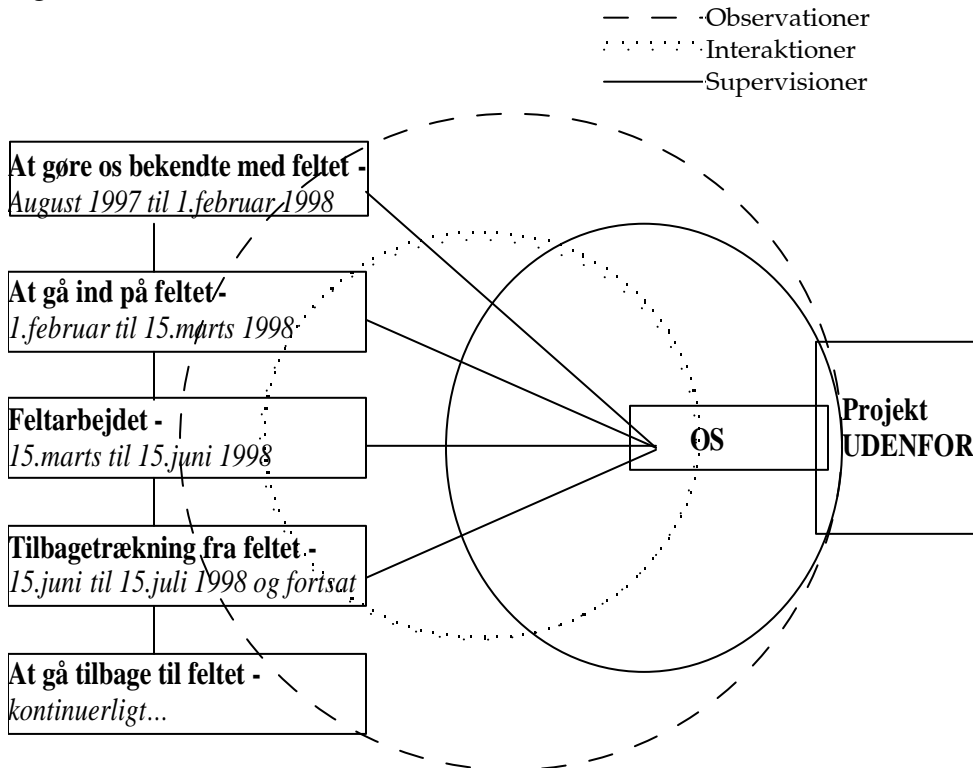
opmærksom på sin fysiske placering i rummet, arbejde bevidst med kropssproget og gøre brug af hjælperedskaber som kaffe, cigaretter og lighters.

Den videnskabsteoretiske og praktiske platform udgjorde, sammen med vores teoretiske udgangspunkt, basis for den metodiske konstruktion, som vi har kaldt det reflektive feltstudie. Det reflektive feltstudie kan overordnet forklares ud fra fem faser (i alt seks måneders varighed) og tre elementer. De første to faser var kendetegnet ved desk research og ved en gradvis introduktion til de mennesker, der var i fokus for dataindsamlingen. Den tredje fase var kendetegnet ved tre måneders arbejde på gaden, hvor vi for alvor fik brug for de praktiske redskaber i Gadepraktikken. Den fjerde fase bestod i langsomt at trække os tilbage fra feltet og dermed

fra de mennesker, vi havde lært at kende. Endvidere har vi løbende i indsamlingen, såvel som i bearbejdningen af data, kontinuerligt gået tilbage til feltet, metodisk såvel som faktuel, hvilket kan ses som en femte analytisk fase.

Overordnet har vi arbejdet med tre forskellige kontaktformer, hvortil der hører forskelligt datagrundlag, forskellig dataindsamling og forskellig databehandling (se Caswell & Schultz for detaljeret gennemgang og diskussion): Observationer – hvor vi har studeret posefolket på afstand i det offentlige rum, interaktioner – hvor vi har haft kontakt til posefolket og endelig supervisioner – hvor vi har diskuteret posefolket, vores observationer og interaktioner med Torben Pilely, der dengang arbejdede med posefolket på Projekt Udenfor.

Figur 1. Det reflektive feltstudie

Vores forståelse af observationer lægger sig op ad begrebet deltagerobservationer, men vi har med vilje valgt et andet ord, da observationer af posefolket rummer nogle grundvilkår (deres psykose, skyhed, kontaktafvisning, mv.), som gør, at de adskiller sig fra andre observationsobjekter. Observationerne har været både *strukturerede*, i form af en formel tilknytning som kortvarigt frivillige i varme-stuer/bespisninger, og *ustrukturerede*, i form af uformelle besøg på gader og stræder. Desuden kan man tale om *indirekte* feltobservationer, idet vi grundet vores daglige gang på Projekt Udenfor har været vidne til telefonsamtaler og møder om og med mennesker, der havde eller har en relation til en posedame eller en posemand.

Kernepunktet i feltarbejdet har været interaktioner, altså den kontakt vi igen-nem seks måneder har haft til fire pose-folk, som vi har mødt på gaden samt en eks-posedame, der i nogle år har boet på plejehjem. Når vi bevidst vælger at be-nævne den kontakt, vi har haft med pose-folket, interaktioner, er det for at lægge afstand til traditionelle kontaktformer

mellem forsker og informant. Kontak-terne har hverken været semistrukture-rede interview, terapeutiske samtaler el-ler andre normalt anvendte videnskabe-lige kontaktformer. I princippet har det været opsøgende socialt arbejde, dog med det væsentlige forbehold at fokus ikke har været på det sociale arbejde, men på indsamlingen af viden. Hvor, hvor-når og hvor ofte vi har mødtes med de enkelte posefolk, samt hvad vi har talt med dem om, har været forskelligt fra person til person og afhængigt af deres daglige rutiner.

Selv om refleksiviteten har fulgt os i alle dele af metoden, så er supervisioner-ne dog det, der især medtænker Bour-dieus tanker om en refleksiv sociologi. Supervisionerne udspringer af ønsket om at inddrage en stadig refleksion om-kring vores relation til feltet (både inter-aktioner og observationer).

Supervisionerne havde til formål at inddrage den dobbelthed i metoden, der ligger i, at vi på den ene side ikke er et med feltet, men at vi på den anden side heller ikke er løsrevet fra det. Samtidig var supervisionerne en formel måde at

Tabel 1. Datagrundlag

	Observationer	Interaktioner	Supervisioner
Datakilder	Det bredere felt af hjemløse og udstødte; randgruppen. 1) Brugere af de kirkelige bespisninger 2) Projekt Udenfors 'brugere'	Fire nuværende posefolk En eks-posedame	1) TP's viden om de fem posefolk 2) TP's viden om andre posefolk, som han arbejdede med i perioden/havde arbejdet med
Dataindsamling	1) Deltagerobservationer i form af referater 2) Notater i hængemapper og relevante journaler	1) Dataskemaer 2) Kontaktrapporter 3) Hængemapper	1) Udskrevne båndoptagede ugemøder
Databearbejdning	Baggrundsviden om randgruppen, viden om de posefolk vi ikke havde interaktioner med, perspektivering og kontrastering i forhold til analyse	Førstehåndsviden til brug i analysen	1) Justering af feltarbejdet 2) Faktuel feedback 3) Emotionel feedback
Tidsforbrug	Gaden: ca. 4 timer/uge, 1 person. Skrivebordet ca. 6 timer/uge, 1 person	Gaden: ca. 8 timer/uge, 2 personer. Skrivebordet: ca. 8 timer/uge, 2 personer	Ugentlige møder af ca. 2 timer Udskrivning, læsning og diskussion af supervision ca. 3 timer ugentligt

inddrage Torben Pilely i bestræbelserne på at holde øje med de effekter, vi har (haft) på feltet og dermed på den enkelte posemand eller posedame.

Det offentlige rum som et felt

Posefolket tilbringer størstedelen af deres tid i det offentlige rum, og et særligt kendetegn ved dette rum er, at det er tilgængeligt for alle mennesker. Der er ingen dør, man kan lukke eller gemme sig bag, og der er ingen reelle grænser for, hvilke andre mennesker der kan træde ind i dette rum; det offentlige rum er bogstaveligt talt offentligt. Tanken om at leve et liv, hvor man evig og altid er til stede for andre menneskers blikke, forekommer vel skræmmende for de fleste. Ikke desto mindre er det et af de vilkår, som præger livet som posemand eller posedame.

Det teoretiske udgangspunkt for analysen af posefolkets hverdagsliv i det offentlige rum er stærkt inspireret af Pierre Bourdieus kritiske og relationelle tilgang til rummet. For med Bourdieu kan man komme bag om den første og mest oplagte observation; at posefolket synes at være en *naturlig* del af det offentlige rum.⁶ En anden inspirationskilde er Bech-Jørgensen (1998), der i studiet af hjemløshed åbner op for et fokus på anderledes normalitet i stedet for afvigelse fra det normale.⁷ Den røde tråd i vores analyse, er således en antagelse om, at der ikke er noget naturligt eller selvfølgelig anormalt/afvigende over, at posedamer og pose mænd ses i det københavnske gadebillede, men at der er tale om et komplekst socialt hierarkiseret og diskursiveret rum, hvor en lang række sociale processer udspiller sig.

Det offentlige rum som et felt

Når Bourdieu diskuterer det fysiske og det sociale rum, er det i direkte forlæn-

gelse af hans tidligere fremsatte tanker omkring felt og habitus. Mennesker optager et fysisk rum i verden, der på samme tid er en lokalitet og relation. På den ene side er mennesket fysisk begrænset til kun at kunne være ét sted på én gang, men på den anden side giver det kun mening at tale om en lokalitet i forhold til andre lokaliteter, og dermed er det fysiske rum kendetegnet ved relationer. Men disse relationer er ikke kun fysiske. De er i høj grad sociale og et resultat af magtudøvelse og kapitalfordelinger. Bourdieu argumenterer for, at relationen mellem distributionen af agenter og distributionen af goder skaber et socialt tingsliggjort rum [espace social réifié] med værdisatte positioner, og dermed at det fysiske rum ligefrem er et resultat af det hierarkiserede sociale rum (Bourdieu 1993; 252ff): "Det geografiske felt er også et socialt felt, hvor man har en position, der værdisættes inden for feltet selv" (Bourdieu 1995b:11). Mere enkelt formuleret kan man sige, at det fysiske rum altid sender sociale signaler om strukturer, men ikke mindst om sociale positioner og relationer.⁸ Mennesker optager et fysisk rum i verden, der på samme tid er en lokalitet og en relation, som vel at mærke ikke kun er fysiske positioner, men i høj grad sociale relationer og positioneringer, der er et resultat af magtudøvelse og kapitalfordelinger.

Hvor Bourdieu tidligere har benyttet sig af både statistisk empiri og etnologiske feltstudier for at undersøge sociale rum (Bourdieu 1990, Bourdieu & Wacquant 1992, Bourdieu 1995b, Anheier 1995), har han i *La Misere du Monde* undersøgt forskellige sociale rum ud fra kvalitative interview (Bourdieu 1993, Bourdieu 1995b, Fowler 1996), og ud fra dette materiale analyseres det socialt tingsliggjorte rum, der skabes af relationen mellem distributionen af goder og

agenter (Bourdieu 1993; 252ff). Ud fra Bourdieus kvalitative tilgang til "afdækningen" af et felt, blev vi inspireret til at operationalisere hans hovedbegreber felt, habitus og kapital i forhold til analysen af posefolkets hverdag i det offentlige rum.

Argumentationen for at se det offentlige rum som et felt i Bourdieusk forstand er for det første, at det er et fysisk, geografisk sted, der på en gang er en lokalitet og et socialt rum, der kan underkastes en analyse.⁹ For det andet er brugen af det offentlige rum (som nævnt) en af de få ting, som posefolket deler med andre. Det offentlige rum er dermed kilden til at opnå viden om både posefolket som fænomen i sig selv, men også som socialt fænomen, idet det offentlige rum også bruges af andre mennesker. En vigtig forståelse af det offentlige rum som et felt i Bourdieusk forstand er, at det offentlige rum (som alle andre felter) er kendetegnet ved til stadighed at definere sig selv gennem de kampe, der foregår på feltet om fordelingen af forskellige ressourcer.

Ud over at en operationalisering af Bourdieus begreb om et socialt felt er oplagt i forhold til posefolket, er den også på sin vis nødvendig for overhovedet at kunne opnå viden om disse mennesker. Dette skyldes ikke mindst, at andre måder at definere felter på er svære at operationalisere i forhold til posefolket. Som eksempel kan nævnes økonomiske relationer, der blandt andet kunne bruges til at aftegne et forbrugsfelt, et indkomstfelt eller lignende. Posefolket indgår stort set ikke i nogen form for økonomiske relationer som andre grupper gør; de har ikke lønnet arbejde, værdi i egen bolig eller opsparing, og selv i forhold til andre udstødte grupper afviger posefolket ved ikke at modtage velfærdsstatslige ydelser. Andre måder at definere sociale felter på, som ud fra sociale eller kul-

turelle relationer (og dermed kampe), synes ligeledes at mangle forklaringskraft i forhold til posefolket.

Kapitaler i det offentlige rum

Alle felter er bygget op omkring kapitaler, både som ressourcer, der kan indsættes i kampen om feltet, men også som de ressourcer, der kæmpes om og dermed er med til at definere feltet. Bourdieu skriver:

In empirical work, it is one and the same thing to determine what the field is, where its limits lie etc., and to determine what species of capital are active in it, within what limits and so on. (Bourdieu & Wacquant 1992:98f).

Et felt kan altså ikke forstås uafhængigt af den kapital, der definerer det. Når vi har antaget, at det offentlige rum udgør et socialt felt, vil dette felt også være aftegnet af kapitalformer, men spørgsmålet er, hvordan hhv. økonomisk, social, kulturel og symbolsk kapital kan afgrænses i forhold til det offentlige rum.

Pragmatisk formuleret er begrebet økonomisk kapital et spørgsmål om, hvilken valuta gælder, og hvordan den er fordelt. Når feltet er det offentlige rum, giver det ikke mening at tale om hverken penge eller kameler, men til gengæld kan kroppen – i den mest fysiske betydning af ordet – ses som det, der fylder og det, der skal fordeles, i det offentlige rum.

Hvad angår kulturel kapital er det et empirisk spørgsmål om, hvad man skal vide for at kunne begå sig på feltet, og i den forstand kan Bourdieus begreb inspirere til at undersøge, hvad der er værd – og nødvendigt – at vide i forhold til at bevæge sig i det offentlige rum.

Den sociale kapital kunne inspirere til en analyse af personlige netværk, et

begreb, som i den almene betydning af ordet giver begrænset mening i forhold til posefolket. Men når feltet defineres som det offentlige rum, giver det alligevel mening, for posefolket indgår jo helt øjensynligt i netværk med andre mennesker, simpelthen i kraft af at de bevæger sig i det samme rum. Dermed kan social kapital inspirere til en analyse af mere fysiske relationer og netværk i stedet for at lade kriteriet være verbal kontakt, venskaber eller lignende, som ikke er oplagte i det offentlige rum.¹⁰

Interaktion i det offentlige rum

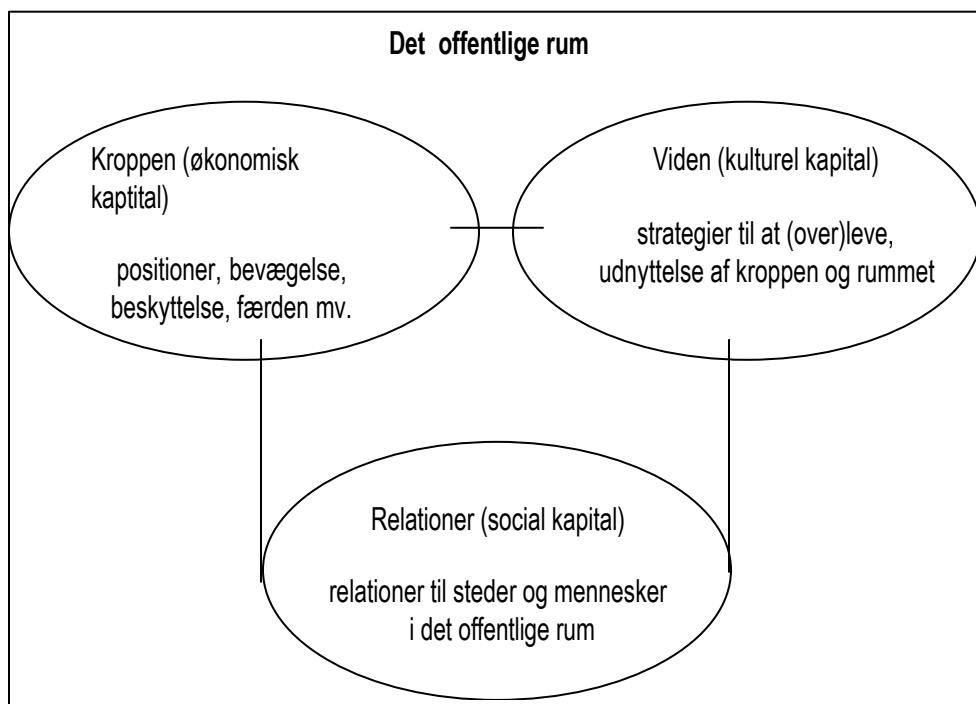
Bourdieu kunne bidrage med en overordnet tilgang til studiet af det offentlige rum, som posefolket lever i, men vi stod stadig uden konkrete analytiske redskaber til at beskrive og forstå, *hvordan* socialt liv udspiller sig i det offentlige rum, og hvordan posefolket placerer sig i fel-

tet. For at komme ned på dette mikro-analytiske niveau, hvor det fysiske rum aftegnes af de mennesker, der bevæger sig idet, fandt vi inspiration i den symboliske interaktionisme, specifikt Erving Goffman og Howard S. Becker, der begge tager udgangspunkt i de relationer, der findes i ansigt til ansigt-kontakter.

Goffmans teoretiske univers tager udgangspunkt i en omfattende empirisk viden, som han indsamlede gennem hele sin akademiske karriere. Hans videnskabelige produktion kredser omkring spørgsmålet, hvordan hænger samfundet sammen set ud fra den mellemmenneskelige interaktion? Hans analytiske fokus er primært de mekanismer og dynamikker, der udspiller sig i det, han kalder face-to-face interaction, altså den interaktion, der finder sted mennesker imellem.

En af de helt centrale tanker i Goffmans

Figur 2. Analytisk forståelse af posefolkets hverdagsliv

univers er, at forudsigelighed i form af social adfærd og regler er nødvendig for, at et samfund kan fungere, men at denne forudsigelighed ikke er noget naturgivet, men tværtimod en fantastisk kollektiv præstation. Afvigelse fra de regler og den adfærd, der er nødvendig, underminerer vores tro på den sociale verden, og hvis afvigelsen er uforståelig, er det direkte destruktivt for samfundet. Vores tillid til en ellers kaotisk verden er bygget op på ansigt til ansigt-relationer, der følger sociale regler, og selv en mindre afvigelse fra disse regler kan ryste billedet.

Det er blevet diskuteret, hvorvidt man kan klassificere Goffmans arbejde som teoretisk, idet hans produktion i højere grad udgøres af essaysamlinger med empirisk grundlag end egentlige teoretiske afhandlinger. Ikke desto mindre kan man i hans arbejde finde en rød tråd, der kan siges at udgøre en teoretisk pointe, nemlig at den daglige omgang og konversation mellem mennesker er underlagt en orden. Ikke forstået som et samlende princip, men nærmere som en lang række tilsyneladende ubetydelige ritualer, der til sammen skaber en orden (Andersen og Kaspersen 1996).

Offentligt Privatliv

I *Relations in Public* søger Erving Goffman (1971) at afdække de mekanismer for interaktion, der foregår i det offentlige rum. Når mennesker mødes i det offentlige rum, hvad enten det er den ene eller den anden type social situation, kan man med Goffman sige, at rummet ikke længere er offentligt, men bliver gjort privat af dem, der bruger det. Mennesker optager en del af rummet, invaderer det og gør det for en tid til deres eget rum. Det offentlige rum tilhører ikke alle, men tilhører de mennesker, der bruger det. Der ligger dog en stor forskel i den måde, vi benytter os af det offentlige rum, og dermed gør det til vores eget for en tid.

Goffman opdeler det sociale rum, eller rettere den måde, vi benytter os af det offentlige rum på, i fem forskellige underopdelinger, som han kalder *selvets territorier*¹¹: Disse er hhv. Kropprummet [The Sheath], Ejendomsrummet [Possessional Territory], Brugsrummet [Use Space], Lånerummet [The Stall] og det Personlige rum [Personal Space].¹² I den følgende diskussion vil vi lade os inspirere af Goffmans analytiske kategorier, der først og fremmest kan nuancere måden, hvorpå vi forstår, hvordan det enkelte menneske bruger det offentlige rum. Vi har dermed uddraget det, vi ser som essensen af Goffmans noget essayagtige begreber og diskuterer frit på baggrund af denne forståelse¹³.

Kropprummet betyder hos Goffman helt pragmatisk det rum, som en person rent fysisk optager, altså det stykke luft som kroppen udfylder (Goffman 1971; 38). I forhold til posefolket er kropprummet mere end blot et udseende eller et helbred. I hverdagen er kropprummet ikke blot en livsnødvendig ressource, men omdrejningspunktet for en række handlinger; kroppen skal holdes varm og tør, kroppen er ude de fleste af døgnetimer, og kroppen skal være i stand til at bevæge sig frem og tilbage. Dette er i princippet forhold, der gælder for os alle, men når vi påstår, at kropprummet er essentielt i forhold til en forståelse af posefolket, hænger det sammen med, at kropprummet er synligt og dermed i høj grad er en identifikator for posefolket. Helt enkelt er det de færreste, der kan identificere akademikeren eller den pædofile ud fra et vue over Rådhuspladsen, men posemanden på risten kan vi til enhver tid genkende.

Ejendomsrummet er et rum optaget af objekter, som tydeligvis tilhører en person tæt på og som derfor markerer et territorium (Goffman 1971: 38ff). I forhold til posefolket finder vi det meningsgiv-

ende at tale om denne kategori som et hjem. Men i forhold til Goffmans oprindelige analysebegreb er der meget stor forskel på de ejendomsrum, der generelt skabes i det offentlige rum, og på den form for ejendomsrum, som vi har observeret hos posefolket. Baggrunden for denne påstand finder vi i det forhold, at posefolket altid bærer deres ejendele med sig (i poserne, barnevognen, indkøbsvognen osv.). Dermed vil posefolket til hver en tid udstikke et ejendomsrum, uanset om deres objekter placeres eller medbringes, og vi finder det derfor hensigtsmæssigt at skelne mellem *stationære* ejendomsrum (som når en busk eller et forladt legeskur bruges til opbevaring af en posemands sovegrej og dermed aftegner hans territorium) og *mobile* ejendomsrum (der udstikkes af poserne eller barnevognen).

Hvad angår *stationære* ejendomsrum har alle posefolk et eller flere steder, som de i høj grad gør til deres eget. Hvad enten der er tale om et leje af plastic på bagsiden af en kirke godt skjult fra vejen, en bæk i parken, der hver nat bliver overdækket med presenninger, eller et intermistisk skur på et nedlagt banespor, har alle posefolk et specielt ejendomsrum, som er deres territorium. Nogle posefolk har haft det samme ejendomsrum i årevis, nogle skifter ejendomsrum fra sæson til sæson, og andre igen gør det endnu hyppigere. For nogle posefolk er det stationære ejendomsrum centrum for en række hverdagshandlinger i mange timer af døgnet, og for andre bliver det kun brugt til overnatning. Nogle posefolk har mange objekter, der afgrænser deres territorium, og andre har få. Nogle posefolk foretrækker at bo tæt på mennesker, andre langt fra mennesker, nogle foretrækker larm og andre ro.

Hvad angår *mobile* ejendomsrum finder vi, at alle posefolk, på hver deres personlige måde, aftegner et territorium ved det simple forhold, at de medbringer de-

res hjem, hvor end de går. Nogle har masser af ejendele og en stor oppakning og optager dermed et stort territorium i det offentlige rum. Andre igen bærer få og lette ejendele, enten fordi de ikke har andet, eller fordi de opbevarer resten i det stationære ejendomsrum. Ligesom de stationære ejendomsrum er individuelle, er der også stor forskel på, hvad posefolket har i deres poser, men generelt er det hverdagsgenstande med både brugs- og affektionsværdi.

Brugsrummet er et rum, der fysisk set er åbent og uoptaget, men som en fremmed, uden i øvrigt at hæfte sig ved det, ville vige udenom (Goffman 1971: 34f). Som eksempel kan nævnes det rum, der er mellem en besøgende på et museum og billedet på væggen, og forskellen på hhv. ejendomsrum og kropsrum er, at brugsrummet ikke er afgrænset ved en fysisk krop eller ved fysiske objekter. I forhold til posefolket finder vi, at brugsrummene i høj grad aftegnes af, hvilke dele af det offentlige rum som posefolket benytter sig af, og måden de gør det på. Med andre ord finder vi, at endnu en nøgle til en afdækning af posefolkets rum ligger i deres individuelle mobilitet og bevægelsesmønstre.

Nogle posefolk er meget mobile og rejser rundt i landet i kortere eller længere perioder, mens andre igen praktisk taget lever og bor inden for en radius af 2 km. Men fælles for alle posefolk er, at der er system i deres brug af det offentlige rum, og at de individuelle bevægelsesmønstre hænger nøje sammen med forskellige hverdagshandlinger. Der er altså tale om forskellige bevægelsesmønstre på forskellige tider på dagen og i forhold til forskelle daglige ritualer. Disse mønstre og handlinger kan forstås ud fra helt normale hverdagsbegreber som at gå på arbejde, at være på arbejde, at holde fri osv. Helt enkelt er der forskel på, hvordan posefolket bruger det offentlige rum, alt

efter om de samler flasker, spiser frokost eller slapper af efter en lang gåtur. Nogle posefolk har de samme ruter og rutiner fra dag til dag og har haft det i årevis, og andre skifter fra sæson til sæson, fra måned til måned eller fra dag til dag.

Lånerum er rum, som vi for en kort tid gør til vores eget ved at bruge de objekter, der afgrænser det. Der kan altså fx være tale om en telefonboks eller en café. Forskellen til et brugsrum er altså, at lånerummet afgrænses af fysiske, offentligt tilgængelige objekter (Goffman 1971: 32ff). Posemænd og posedamer benytter sig alle af offentlige rum, som de låner for en kortere eller længere periode, og som de bruger til forskellige formål. Disse lånerum deles ofte med os andre, og de mest synlige eksempler findes tæt på stationerne og parkerne. Synlige fordi der både i parkerne og på stationerne færdes mange mennesker, som dermed ser posefolket. Parker og stationer er attraktive af forskellige grunde, dels er der siddepladser (bænke), dels kan man finde ly for vind og vejr på stationerne, hvor der desuden ofte er varmeriste, der kan give tiltrængt varme i ny og næ. Før i tiden kunne man i højere grad møde posefolket på Københavns Hovedbanegård. Men i forbindelse med renoveringen blev der samtidig ryddet op. Konsekvensen er, at der i dag øves langt hårdere justits med, hvem der opholder sig på Hovedbanegården, og om de har et reelt ærinde der. Også på S-togs-stationerne er der grænser for, hvem og hvor længe man kan opholde sig der. Men posefolket har også andre mindre synlige lånerum, som man ikke først lægger mærke til, fx en bestemt lun port eller et offentligt toilet. Lige gyldigt hvilke dele af det offentlige rum, der er tale om, vil det dog altid gælde for posefolket, at de har deres ejendele med, og at de rum, der lånes for en tid, dermed bliver til ejendomsrum.

Det personlige rum er nok et af de be-

greber, som Goffman er mest kendt for, og det bruges om den usynlige grænse rundt om vores krop, der afstikker grænserne for, hvor tæt nogen kan komme på os; helt enkelt er det ubehageligt, når fremmede kommer for tæt på, selv om den samme fysiske afstand er både naturlig og behagelig, når det drejer sig om en god ven (Goffman 1971; 29ff).

Posefolket må (ligesom alle os andre) have et personligt rum, der opstår i ansigt til ansigt-kontakter med andre mennesker. Selv om posefolket generelt lever isoleret, er dette dog en sandhed med modifikationer – som nævnt er eksempelvis Projekt Udenfor en undtagelse, der bekræfter reglen. Når man kan tale om, at posefolket lever socialt isoleret, hænger det nemlig ikke mindst sammen med det forhold, at de har få direkte ansigt til ansigt kontakter med andre mennesker. Posefolket benytter sig (i mindre udstrækning end mange af gadens mennesker) af forskellige suppekøkkener og gratis bispisninger, og de bevæger sig alle i et offentligt rum, der indeholder andre mennesker. Men disse forskellige former for interaktion har det tilfælles, at der ikke kommunikeres verbalt, og at kontakten minder om det Goffman kalder elevatoradfærd (når vi står i en elevator og lade som om vi er alene, ikke kigger hinanden i øjnene osv.).

Det personlige rum skabes som sagt i interaktionen med andre. Typisk har posefolket meget få ansigt til ansigt-kontakter, og meget få kontakter, der kan betegnes som egentlige netværk (Pilely og Brandt 1998). Men når dette er sagt, viser vores feltobservation dog, at posefolket – om end nonverbalt – har en form for perifære netværk, der groft kan deles op i tre kontaktflader. *Det kirkelige arbejde*, hvor posefolket fra tid til anden benytter sig af enten suppekøkkener, menigheds-kaffe eller gudstjenester. Denne kontaktflade rummer også de øvrige brugere af

de kirkelige bespisninger mv. Posefolket snakker kun yderst sjældent med de øvrige brugere, om end de andre til tider ved, hvem den enkelte posemand/-dame er (selv om kendskabet ikke altid betyder, at posemanden kendes ved navn). "Det professionelle arbejde" er en kvalitativ anden form for kontaktflade, idet der her søges at "arbejde" med posefolket, enten ud fra opsøgende arbejde (som Torben Pilely), eller når det opsøgende arbejde inddrager andre professionelle instanser (som f.x et socialcenter). Sidst, men ikke nødvendigvis mindst, er der *alle os andre*, som møder posefolket i det offentlige rum.

Når det offentlige rum bliver til både "bolig" og "hjem"

Som beskrevet ovenfor ser Bourdieu det fysiske rums struktur i tæt sammenhæng med det sociale rums struktur, og det er en vigtig pointe, at det sociale rum er karakteriseret ved, at det er hierarkiseret. Hierarkiseringen er i posefolkets tilfælde ikke afhængig af, at det fysiske rum de færdes i, er stemplet som rum, hvori de der færdes indtager en lavere plads i det sociale hierarki (som tilfældet eksempelvis er for visse af de almennyttige boligbyggerier i København). Det rum, som posefolket bebor, er ikke begrænset til en bestemt adresse, og det er derfor ikke muligt at vurdere posefolkets placering i det sociale hierarki på baggrund af fraværet eller tilstedeværelsen af "goder" i det fysiske rum. Det offentlige rum bruges af os alle, og en placering i et socialt hierarki kan ikke kobles direkte til det fysiske rum, som det offentlige rum udgør. Derimod kan en placering i det sociale hierarki kobles til *måden*, hvorpå det fysiske rum bruges. For posefolkets vedkommende bestemmes placeringen i det sociale hierarki af det faktum, at de ikke bruger det offentlige rum som alle andre. Som gennemgangen af Goffmans fem

rum viste, så strukturerer posefolket det offentlige rum på forskellige måder og gør på den måde rummet beboeligt og hjemligt.

Når vi taler om det sociale rum, altså den måde vi som mennesker bruger det offentlige rum på, kan vi med Goffman forstå dette rum som et rum, vi for en tid gør til vores eget. Både ved vores fysiske tilstedeværelse, ved de objekter vi omgiver os med, og de handlinger vi foretager os i dette rum.

Men den store forskel på alle os og posefolket er, at de ikke har andre rum end det offentlige. Vi andre låner det offentlige rum, bruger det til forskellige ting og gør det fra tid til anden til vort eget. Men til forskel fra posefolket lever vi ikke et liv *udelukkende* i det offentlige rum. Vi har en lejlighed at komme hjem til, vi har et arbejde, vi besøger venner og vi kommer i en sportsforening eller andre fællesskaber. Pragmatisk betyder dette, at vores hverdag indbefatter brug af ikke-offentlige rum, hvad enten det drejer sig om bestemte funktioner (som at sove, spise, arbejde etc.) eller i forhold til emotionelle behov (som at slappe af, lade op, slippe væk etc.).

Med andre ord gør posefolket det offentlige rum til deres eget – men ikke kun for en tid. Vi finder det derfor meningsfuldt at tale om, at posefolket ikke blot lever i det offentlige rum (som andre af gaden mennesker gør det) men faktisk bor der.

Posefolket konverterer det offentlige rum til ejendomsrum ved konstant at afmærke deres territorium ud fra kroppen, kroppens bevægelser, og de poser, barnevogne eller indkøbsvogne, der altid medbringes som en udvidelse af kropsrummet. Overalt i byen har posefolket brugsrum, der benyttes som f.x dagligstue eller soveværelse såvel som lånerum, der for en tid konverteres til posefolkets hjem. Det personlige rum,

som afstikker grænserne for, hvor tæt andre kan komme på, ser på den ene side umiddelbart ud til at være anderledes for posefolket, der er kontaktafvisende, ikke har øjenkontakt, når de går forbi nogen på gaden, og sjældent kan ses tale med nogen i det offentlige rum. På den anden side er posefolket fysisk omgivet af mennesker i de fleste af døgnetts timer, hvilket umiddelbart kan tyde på anderledes grænser, end vi andre har.

Det mest interessante ved posefolkets hjem er, at det har glasvægge, og at posefolket dermed er synligt i alle døgnetts timer. Med en symbolsk interaktionistisk vinkel kan dette ses som en konstant mulighed/risiko for overvågning i alle døgnetts timer, og på den måde må posefolket forstås som et folkefærd, der aldrig er alene. Posefolket er til alle tider eksponeret, og indgår til alle tider i en social sammenhæng. Den sociale information som posemanden videregiver er utvetydig for de fleste. Beskidt lag på lag-tøj, uvasket hår og samtlige ejendele i en indkøbsvogn udsender klare signaler om udstødelse og afvigelse (for sammenhængen mellem synlighed og stigmatisering se Goffman 1975 samt Becker 1973). Denne konstante synlighed giver posefolket en umiddelbar skrøbelighed, idet de ikke indgår i noget socialt netværk eller ansigt til ansigt-relationer, hvor der potentielt kunne blødes op for en stigmatisering; posefolket har ikke kontakt til hverken familie, venner, kolleger, sagsbehandlere eller bekendte, der kender personen bag posemanden. Denne synlighed koblet sammen med manglende kendskab kan i nogle situationer føre til misforståelser.

Én posemand havde sit soveværelse et sted, på en befærdet indfaldsvej i udkanten af København, hvor mange mennesker passerede dagligt. Kun en smule trukket væk

fra vejen stod hans lænestol i rabatten, synlig for enhver, der passerede forbi. På et tidspunkt må nogen have tænkt, at de måtte gøre noget ved posemandens situation, for en dag stod der et par slidte læderstovler ved siden af lænestolen, da posemanden kom hjem. Men de slidte læderstovlers ejermand var ikke den eneste, der havde lagt mærke til posemanden og ville hjælpe ham. Som sommeren skred frem kom der flere og flere gaver til posemanden og det varede ikke længe før den sparsomme rabat mellem vejen og jernbanesporet, nærmest var fyldt op af aflagte ting. Stovler, løbesko, sweater, poser med tøj, en gammel taske, tæpper og endnu flere sko fyldte snart mere end posemandens lænestol og andre ejendele. Nogle havde endda i deres hjertes godhed medbragt store sorte affaldssække fyldte med brugt tøj og klude. Som udgangspunkt var det jo meget fint tænkt med alle disse gaver. Problemet var bare, at posemanden ikke så gavebunken som symbol på en udstrakt hånd, barmhjertighed eller praktisk hjælp fra sine medmennesker. Når han kiggede ud over rabatten, så han sorte sække med tøj fra afdøde mennesker. Han var bange og talte om at finde et nyt sted at sove. Hans opfattelse af situationen var, at "De er ved at gøre klar til ligbrænding".

Når man ser på posefolket ud fra en teoretisk forståelse af afvigelse kan posefolket forstås som åbenlyse afvigere (Becker 1973), idet de både bliver opfattet som afvigere fra omverden og udviser en regelbrydende adfærd i det offentlige rum. I kraft af deres fysiske frem-

toning og poser, og i kraft af at de bor i det offentlige rum, bryder de synligt grænserne for, hvad der opfattes som normalt.

Én posemand har fundet ly i en kirkes baggård. Præsten har tilbudt ham at indrette et redskabskur med en seng, men denne posemand foretrækker at sove bag et cykelstativ på et leje af pap, plastic og andet materiale, han har fundet.

En anden posemand har det bedst i parkerne omkring den indre by, hvor han lægger sig til at sove på særligt udvalgte bænke, hvor der er både læ og ly. Han er glad for træerne, fuglene og lyset i parkerne, men bryder sig ikke om at blive vækket af unge mennesker i weekenden.

Én posemand har en fast rute, der går langs Nørrebrogade, over Dronning Louises Bro og ned ad Frederiksborggade. Han holder sig konsekvent til den ene side af gaden og mødes aldrig på det modsatte fortov. På ruten har han faste holdepladser, hvor han stiller poserne fra sig og tager et hvil. Ofte stiller han sig ind i en opgang, i ly for vind og vejr, andre gange stopper han op og kigger på vinduesudstillinger. Hans rute gentages hver dag, uge for uge, i et mønster, der fungerer som et schweizisk urværk.

I den forbindelse er det dog vigtigt at påpege, at posefolkets adfærd er udtryk for en ikke-truende form for afvigelse; posefolket lever i isolation i det offentlige rum, og de regler de bryder, kan ikke siges at true den sociale orden. Tværti-

mod kan posefolket nogen gange synes truet af deres omgivelser.

Én posemand sover på en bænk i en offentlig park. Forhen trak han en presentering over sig, når han gik til ro for at holde nattefugten ude. I en periode var han dog udsat for, at unge mennesker kastede ting efter ham, når han lå der og sov, så nu har han skiftet presenteringen ud med paraplyer, der ud over det primære formål, at holde fugten ude, også virker som skjold for eventuelle kasteskyts.

Én posemand plejede at holde til i et stort gammelt busstoppested i mursten, men måtte finde et andet sted at opholde sig om eftermiddagen, da han ikke længere følte sig tryk ved stedet, efter det blev tilholdssted for en gruppe fulderikker. De fyldte det hele, råbte og gjorde nogle gange nar ad ham. Han er trist over at være blevet jaget væk, for det var et godt sted at sidde.

Hvad angår forbipasserende er det helt generelt, at posefolket ignoreres af hovedparten af de, der passerer dem; de bliver ikke set i øjnene, der er sjældent nogen der viger for dem, og til tider skubber folk brutalt, som om de ikke eksisterede. Denne form for social kontrol (jf. Goffman 1975; 347) siges at være en konstant negativ eksklusion af posefolket, og på den måde er alle, der på den måde bevæger sig i det offentlige rum, med til at fastholde posefolket i eksklusionen. Det kan ikke afvises, at offentligheden, ved at ignorere posefolket som mennesker med et socialt behov, rent faktisk er en medvirkende udstødende faktor. Hvad angår det sociale opsøgende arbejde, er dette en af de få sociale kontak-

ter, der kan siges ikke at fastholde posefolket i denne negative eksklusion, men tværtimod inddrage posefolket i social kontakt og til en vis grad sociale institutioner. Men samtidigt er det vigtigt at holde sig for øje, at det opsøgende sociale arbejde er en af de metoder/praktikker, der dokumenterer gruppen – og dermed den primære kilde til den viden, der potentielt udøver social kontrol. Dette forhold ligger i tråd med diskussionen af, at det sociale arbejde med posefolket kan ses som det, Becker betegner som en moralsk entrepriser: Som en indsats der arbejder for at mindske eller acceptere den afvigelse som posefolkets liv er – men som dermed samtidig kan bidrage til at andre afvigelser bliver stemplet.¹⁴

Én posemand mistede kontakt til sin familie for adskillige år siden, men en sommer kom hans to døtre på besøg på Projekt Udenfor, da de havde læst i avisen at Torben Pilely muligvis havde kontakt til deres far. Dialogen med døtrene gav en unik mulighed for at stifte bekendtskab med en fortidshistorie. Samtidig gav denne kontakt et indblik i, hvordan døtrene forestillede sig livet som posemand. De var overraskede, men glade over at høre, at der er nogle, der har kontakt med deres far og 'holder øje med ham'. Den ene datter fortalte, at hun havde forestillet sig, at faderens liv som posemand var helt distanceret fra den virkelige verden. Hun troede ikke han kunne mærke hverken kulde eller varme, at han ikke var i stand til at snakke om noget eller huske noget fra sit tidligere liv, og de var overraskede over at høre, at han følger med i meget af, hvad der sker omkring ham.

Posefolkets hverdagsliv

Ud fra den reflektivt-interaktionistiske analyseramme, kan posefolkets hverdagsliv beskrives ud fra en lang række rutiner, der ikke adskiller sig fra de

hverdagsrutiner, de fleste af os har. Posefolket spiser, arbejder og sover, men blot i dele af det offentlige rum, som de for en tid gør til deres eget.

Konklusionen på de mange måneders feltarbejde blandt posefolket er todelt. For det første, at posefolkets hverdag er præget af orden og struktur. For det andet, at posefolket gør brug af en minimalistisk overlevelsesstrategi. De to konkluderende temaer er ikke mindst synlige, når posefolkets hverdagsliv kontrasteres med det liv, som andre af gadens mennesker lever.

Orden og struktur

Når posefolket bevæger sig rundt i det offentlige rum, så sker det ikke på må og få, men ud fra faste ruter alt efter den enkeltes behov og temperament. Der kan være mange grunde til, at ruterne er som de er, men der er ingen tvivl om, at et vigtigt element på ruterne er, at de fører til forskellige opholdssteder og sovepladser, der udmærker sig på forskellig vis. Nogle opholdssteder hjælper posefolket til at forblive varme og tørre, mens andre opholdssteder er oplagte hvilepladser. Selv om posefolket sover i det offentlige rum, og dette vilkår rummer forskellige ubehageligheder såsom kulde, fugt, larm, forstyrrelser af forskellig art mv., så kan man også i forhold til posefolkets sovevaner lokalisere en strukturerende orden. Posefolket sover ikke på tilfældige bænke i tilfældige parker på tilfældige tidspunkter, men vælger deres soveplads med omhu. Ydermere virker nattesøvnen som en fast strukturering af døgnrytmen.

Et andet element, der viser struktur og orden i hverdagen, er posefolkets arbejde. Uanset om der samles mange eller få flasker, hvor og hvordan det gøres, er det en daglig rutinepræget handling for de fleste posefolk. Posefolket har en sirlig systematik i deres ejendele. Detalje-

rigdom i ordensritualerne kan have sammenhæng med sindslidelsen, men det er samtidig et nødvendigt praktisk redskab for, at posefolket kan holde styr på de ejendele, de har. Når man til enhver tid medbringer alt det, man ejer og har, så er det nødvendigt, at ejendele skal fylde mindst muligt og være til at håndtere. Det er derfor helt nødvendigt at holde orden, hvad enten man har sine ting i en barnevogn, fem plasticposer eller i en cykelkurv. Også i posefolkets madvaner er der systematik og orden. Posefolket spiser faste måltider, og hvis ikke disse er indkøbt, ved den enkelte hvor han/hun kan få sig et gratis måltid mad. Nogle strukturerer ligefrem deres dagligdag efter, hvor hovedmåltidet skal indtages.

Minimalistisk overlevelsesstrategi

Posefolkets måde at leve (og dermed overleve) på kan overordnet betragtes som en minimalistisk overlevelsesstrategi. Som nævnt ovenfor er det nødvendigt at have orden i sine ejendele, når de skal kunne opbevares på det lidt plads, som posefolket har til rådighed. Men i dette ligger samtidig et minimalistisk element: posefolkets ejendele udgøres kun af det aller mest nødvendige. Nogle gange bliver én nødvendighed skiftet ud med en anden, nogle gange tilføjes poserne lidt nyt indhold, men der er aldrig tale om at samle eller akkumulere ejendele. Også den måde, hvorpå posefolket skaffer sig penge til dagen og vejen, har et minimalistisk præg. Når posefolket samler flasker, kan det foregå forskellige steder og på forskellige måder, men en helt generel tendens er, at der kun bliver samlet flasker i et omfang, der dækker de nødvendigste og minimale behov. I samme tråd er posefolkets forbrug minimalt. Posefolket går sjældent i butikker, men indgår i et usynligt genbrugskredsløb på gaden. De finder ting i skraldespande,

baggårde og containere eller får en sjælden gang en aflagt ting forærende fra socialarbejdere eller forbipasserende. De få penge bliver hovedsageligt brugt til mad, øl og cigaretter. Men mad kan også fås i suppekøkkener, af en venlig handlende eller findes i en skraldespand. Øllen kan undværes i perioder, og piben kan stoppes med tobakken fra efterladte cigaretskod.

Konklusion

Med en Bourdieusk tilgang til studiet af det sociale rum, som posefolket faktisk er en del af – det offentlige rum – kommer der analytisk fokus på de sociale fællesnævner, som posefolket deler med det øvrige samfund. Dermed åbnes der op for en analyse af det offentlige rum som et felt med egne logikker, relationer og positioner, aftegned ud fra distributionen af den fysiske krop, viden om livet på gaden samt relationer til steder og mennesker i det offentlige rum.

Når Bourdieu teoretisk kobles til Becker og Goffmans symbolsk-interaktionistiske studier, tilføres den reflektive sociologi nogle frugtbare analyseværktøjer på mikroniveau. Ganske som alle andre mennesker, der færdes i det offentlige rum, afmærker posefolket deres territorium (materielt eller dynamisk) og gør dermed rummet privat for et stykke tid. Til forskel fra de fleste andre, der færdes i det offentlige rum, er posefolket dog oplagte identifikatorer for marginaliserede eller socialt udstødte, ikke mindst grundet deres synligt afvigende udseende og adfærd, der ikke kan skjule hjemløsheden, men tværtimod bidrager til en passiv stempeling og stigmatisering, og gør posefolket særligt sårbare over for den subtile informationskontrol i det offentlige rum.

I mødet med empirien åbner koblingen mellem Bourdieu, Goffman og Becker op for en frugtbar analyse af posefolkets

hverdagsliv. Dels kan det konkluderes, at posefolket gør brug af en minimalistisk overlevelseshierarki, dels at deres hverdag helt overvejende præges af struktur og orden. Et eksempel er posefolkets fysiske ressourcer (jf. økonomisk kapital), der nøje optimeres, struktureres, og følger fastlagte rutiner (jf. ejendomsrum, brugsrum osv.), der – trods synlig anderledeshed – ikke kan siges at true den sociale orden (jf. ikke-truende afvigelse). Perspektivet for analysen af posefolkets hverdagsliv ud fra en refleksiv-interaktionistisk optik, er ikke mindst en relativisering af den analytiske normalitetsdikotomi i forskningen omkring marginaliserede og socialt udstødte. Ved at se ud over oplagte (materielle og psykosociale) differentieringsnormer som bolig, beskæftigelse osv. og i stedet fokusere på eksisterende sociale fællesnævner, i dette tilfælde kroppen, soverytmer osv., bliver marginaliserings- og normalitetsbegreber relativiseret.

En af de mest frugtbare teoretiske analysepointer, der er fremkommet af mødet mellem Bordieu, Goffman, Becker og det refleksive feltstudie af posefolket i København er, hvor ressourcestærk og struktureret en marginaliseret og socialt udstødt gruppe som posefolket *også* er. Spørgsmålet er, om den refleksiv-interaktionistiske optik rummer potentialet til at tilføre et stærkere fokus på ressourcer frem for afvigelse i forskningen af social marginalisering bredere set.

Noter

1. I denne artikel er der primært tale om en gennemgang af de foretrukne metodiske konstruktioner i dansk hjemløshedsforskning, da vores pointe her er en videnskabs-teoretisk diskussion omkring forholdet mellem teori og metode.

2. Bortset fra *Folket på Gaden – om posefolket og gadepraktikken* (Caswell & Schultz 2001), som denne artikel bygger på, kender vi kun til få studier af hjemløse uden system-

kontakt, nemlig et samfundsvidenskabeligt studie af gadebørn (Ertmann og Juul 1991) og et medicinsk studie af hjemløse fra 1994 (Nordentoft 1994). Desuden er vi blevet gjort opmærksomme på nogle nyere studier af Stine Svendsen-Tune, nemlig "Et møde med et andet folk" (2001) og "Skæve hverdagsliv" (under udgivelse).

3. I servicelovgivningen (1998) blev §105 erstattet af § 94. Vi har dog valgt at bruge den 'gamle' §105 betegnelse, fordi de fleste videnskabelige bidrag er fra tiden, hvor man brugte §105 som kriterium. §105 lyder: "Amtsrådet skal sørge for, at der er det nødvendige antal pladser på institutioner mv. beregnet til midlertidigt ophold for personer, der ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig, og som på grund af særlige sociale vanskeligheder har behov for botilbud eller aktiverende støtte og omsorg..."

4. En begrebsliggørelse, der konnoterer det anormale, er eksempelvis kategorien "de vilde" som Tobias Borner Stax brugte i artiklen "Stor overdødelighed blandt "de vilde"" (Borner 1998) om en gruppe hjemløse.

5. Under udarbejdelsen af specialet (Andersen & Schultz 1999) havde vi kontor hos Projekt Udenfor. I det år vi var tilknyttet projektet, blev der arbejdet med at skaffe nogle posefolk pension og tag over hovedet, og sidenhen er det faktisk lykkedes at hjælpe enkelte posefolk videre i egen bolig (Caswell & Schultz 2001).

6. I tråd med dette advarer Bourdieu om det, han kalder en 'empirisk illusion' i sociologiske studier: At tro, at det fysiske rum og det sociale rum kan adskilles analytisk og dermed studeres hver for sig (Bourdieu 1993; 250). I stedet er netop forholdet mellem det sociale rums struktur og det fysiske rums struktur nøglen til at forstå begge. Det blinde punkt for dette forhold beskriver Bourdieu ud fra begrebet "(...) *naturalisationseffekten*, som medfører den vedvarende indskrivelse af de sociale realiteter i *den naturlige verden*: Forskelligheder fremkommet ved den historiske logik kan således synes, som om de var dukket frem fra tingenes natur (det er tilstrækkeligt at tænke på idéen om 'den naturlige grænse')" (Bourdieu 1993: 251).

7. Perspektivet kan også læses mere implicit i Bech-Jørgensens doktordisputats fra 1994, *Når hver dag bliver til hverdag*, og min-

der i øvrigt om perspektivet i Niels Christies *Til forsvar for ghettoen*.

8. Faktisk kobler Bourdieu det fysiske rum så nært til det sociale, at han hævder, at "...den hvorman man siger, at han er 'uden ild eller sted' eller 'uden fast bopæl' har næsten ingen social eksistens" (Bourdieu 1993:252). Han åbner dog op for, at også personens midlertidige lokaliseringer (pladser, offentlige steder mv.) medvirker til at placere en person i det sociale felt.

9. I denne artikel forudsætter vi kendskab til Bourdieus værk såvel som terminologi. For en mere uddybet og kritisk videnskabs-teoretisk argumentation for operationalisering, se Caswell & Schultz 2001.

10. For et andet studie af det offentlige rum og social marginalisering, se Elm Larsen og Schultz's artikel i Goul Andersen og Jensen (2001).

11. De danske begreber er konstrueret på baggrund af de engelske; frit oversat fra Goffmans essay *The Territories of the Self* som findes i *Relations in Public* (Goffman 1971: 28-61) Begreberne diskuteres desuden i Manning 1992: 167).

12. Ud over disse fem 'rumlige' kategorier har Goffman yderligere tre kategorier, hhv. 'The Turn', 'Information Preserve' og 'Conversation Preserve'. De vil dog ikke blive diskuteret da de ikke er rumlige, men i stedet fokuserer på den verbale kommunikation der foregår i det offentlige rum.

13. Begreberne 'ejendomsrum', 'kropsrum', 'brugsrum', 'lånerum' og 'personligt rum' er konstrueret på basis af Goffmans essay *The Territories of the Self* som findes i *Relations in Public* 1971: 28-61. Begreberne er desuden beskrevet i Manning (1992)

14. Becker benytter begrebet "moralske entreprenører" om de mennesker, der påtager sig entreprenen: at lave regler (Becker 1973; 162f). For en nærmere diskussion af dette se Andersen og Schultz (1999).

Litteratur

Amtsrådsforeningen i Danmark 1990: *Amterne og videreudvikling af §105-institutionerne*. København.

Andersen, D. & I. Schultz 1999: *Posefolkets hverdagsliv – et reflektivt feltstudie på*

gadeplan. Speciale. Institut VIII. Roskilde Universitetscenter.

Andersen, H. 1994: *Videnskabsteori og metodelære*. Samfundslitteratur.

Andersen, H. & L. B. Kaspersen (red.) 1996: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag.

Anheier, H. K. et al. 1995: "Forms of Capital and Social Structure in Cultural Fields: Examining Bourdieu's Social Topography". *American Journal of Sociology*. Volume 100 nr. 4.

Bech-Jørgensen, B. 1994: *Når hver dag bliver hverdag*. Akademisk forlag.

Bech-Jørgensen, B. 1998: *Hjemløses boliger*. Publiceret i Forskningsgruppen Arbejds- og Levemiljøer's 20 års jubilæumsantologi.

Becker, H. S. 1973, org. 1963: *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. A Free Press Paperback. Macmillan Publishing Co.

Bourdieu, P. 1990: *In other words – Essays Towards a Reflexive Sociology*. Polity Press. Cambridge.

Bourdieu, P. & L. J.D. Wacquant 1992: *An invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press. Cambridge.

Bourdieu, P. (red.) 1993: *La misère du monde*. Éditions du Seuil. Paris.

Bourdieu, P. 1995a: *Distinktionen. En sociologisk kritik af dømmekraften*. Det lille forlag.

Bourdieu, P. 1995b: "Interview med Pierre Bourdieu: La misère du monde – og sociologiens kald". *Social Kritik* 37.

Bourdieu, P. 1996: "Understanding" (oversættelse af sidste kapitel 'Comprendre' fra *La misère du monde*) *Theory, Culture & Society*. Vol 13, no 2.

Brandt, P. 1992: *Yngre hjemløse i København*. (doktorafhandling). Fagl's forlag.

Bomler, T.V. 1994: *De normale samfund*. Forlaget ALFUFF.AUC

Børner, T. 1997: *Hjemløshed: Begreber typer, tal og metoder*. Arbejdsnotat. SFI. København.

- Borner, T. 1998: "Stor overdødelighed blandt "de vilde". *Social Forskning*. Nr. 2, 1998.
- Borner, T. 1999: *Én gang socialt marginaliseret – altid...?*. SFI. 1999.
- Caswell, D. & I. Schultz 2001: *Folket på Gaden*. Gyldendal, Socialpædagogisk Bibliotek. København.
- Ertmann, B. & S. Juul 1991: *Gadebørn i Storkøbenhavn*. SFI. København.
- Eskelinen, L. et al. 1994: *Socialt udstødte i Københavns Kommune*. AKF-rapport. København.
- Fowler, B. 1996: "An introduction to Pierre Bourdieu's 'Understanding'". *Theory, Culture & Society*. vol 13, no 2.
- Fridberg, T. 1992: *De socialt udstødte*. SFI. København.
- Goffman, E. 1971: *Relations in Public*. Basic Books, Inc. Publishers.
- Goffman, E. 1975 org.1963: *Stigma – om afviserens sociale identitet*. Gyldendals Samfundsbibliotek.
- Hansen, F.K. et al. 1987: *De fattigste i Danmark*. SFI. København.
- Jensen, M. K. 1995: *Hjemløse med og uden egen bolig*. SFI. København.
- Just Jeppesen, K. et al.1992: *Udstødte og sårbare*. SFI. København.
- Järvinen, M. 1993: *De nye hjemløse. Kvinder Fattigdom Vold*. Forlaget Socpol.
- Järvinen, M. 1998: *Om Bourdieus reflek-sive sociologi*. Sociologisk rapportserie nr. 5 Sociologisk Institut. København.
- Koch-Nielsen, I. 1996: „Hvem er de svage“ i *Social Forskning* - særnummeret „Borgerne om velfærdssamfundet“ SFI. København.
- Kristensen, C. J. 1994a: "Unge hjemløse kvinder". *Dansk Sociologi*. nr.4/årg.5.
- Kristensen, C. J. 1994b: *Nye fattige – unge hjemløse kvinder i København*. Forlaget Sociologi.
- Kristensen, C. J. 1994c: "Svar på kritik". *Dansk Sociologi*. Nr. 4/årg. 5.
- Larsen, J. E. & I. Schultz 2001: "Marginale steder" i Jørgen Goul Andersen & Per H. Jensen (red.)(2001): *Marginalisering, integration, velfærd*. Aalborg Universitetsforlag.
- Manning, P. 1992: *Erving Goffman and Modern Sociology*. Polity Press. Cambridge.
- Nordentoft, M. & P. Brandt 1992: "Hjemløse psykisk syge i: Poul Munk-Jørgensen et al." (red.): *Socialpsykiatri - hvorfor? hvordan?* Hans Reitzels Forlag.
- Nordentoft, M. 1994: "Hjemløse på gadeplan i København". *Ugeskrift for læger*. Maj 1994, 156/20.
- Pilely, T. & P. Brandt 1998: *Posefolket*. Projekt UDENFOR. København.
- Schultz, I. & D. Andersen 1998: "Et brændemærket folk". *Kronik i Kristeligt Dagblad* den 29. juni 1998.
- Schultz, I. 1998: *Posefolket i mediebilledet*. Roskilde Universitetscenter. Kommunikation.
- Svensen-Tune, S. 2001: "Et møde med et andet folk" *Social Kritik* nr. 73.